

NEZAPOMÍNAT! HROBY A POMNÍKY VOJÁKŮ A LEGIONÁŘŮ PADLÝCH V PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

FRANTIŠEK ČAPKA

In the First World War killed an estimated 300 000 inhabitants of the Czech lands. Some of them, who died in military hospítale in the background, in the Czech lands, is buried in the military cemetery in places where there were thiese hospítale, but many have found their last resting place away from their homeland, in places where fighting broke out. Many lie in unmarked graves scattered, but many werw buried in the military cemetery, which arose during the war wherewer it went through the queue.

Key words: burials; war gravis; memoriam; soldiers; legionaries; a sacred place; cemeteries.

Problematika pohřbívání vojáků padlých v ozbrojených konfliktech v minulosti má své souvislosti s válkami vedenými organizovanými vojenskými útvary. Způsob pohřbívání vojáků se řídil v minulosti časovými a regionálními zvyklostmi jednotlivých kultur, tedy odvíjel se od běžných zvyklostí pohřbívání.¹ Vojáci byli pohřbíváni na území, kde padli. Po zavedení stálého vojska v habsburské monarchii v polovině 17. století (za tureckých válek) byli vojáci pohřbíváni péčí vojenské správy prostřednictvím vojenské duchovní služby.

Na toto zvykové právo pamatovaly i pozdější mírové smlouvy. Podrobně se tím zabývala po první světové válce také mírová smlouva ze Saint-Germain-en-Laye², která ve svých dvou článcích (z 381 článků), stanovila:

Oddíl II – Hroby

Článek 171

Vlády spojené a sdružené i vláda rakouská se postarají o to, aby hroby vojinů a námořníků pohřbených na jejich území byly chovány v úctě a aby byly udržovány. Zavazují se, že uznají každou komisi, již bude některou vládou uloženo zjistiti, sepsati, udržovati nebo zříditi přiměřené pomníky na dotčených hrobech, a že budou nápomocny těmto komisím při plnění jejich úkolů. Kromě toho jsou shodné v tom, že si navzájem poskytnou všechna ulehčení, jež by mohla přispěti k tomu, aby bylo vyhověno žádostem o přenesení pozůstatků jejich vojinů a námořníků, s tou výhradou, že se při tom vyhoví státnímu zákonodárství a že bude dbáno potřeb veřejného zdravotnictví.

Článek 172

Hroby válečných zajatců, civilních internovaných, kteří byli příslušníky jednotlivých válečných států a zemřeli v zajetí, budou náležitě udržovány podle ustanovení článku 171 této smlouvy

¹ O rozdílném přístupu k této problematice svědčí již záznam řeckého historika a filozofa Diogenése Laërtiose z 3. století n. l., který v díle *Život, názory a výroky proslulých filozofů* (Praha 1986, s. 83–84) napsal: „Egyptané pohřbívají mrtvé balzamuji je, Římané je spalují a Paionové je házejí do rybníků. Z toho plyne, že je třeba se držet úsudků o pravdě.“

² Mírová smlouva ze Saint-Germain-en-Laye formálně ukončila válečný stav Rakousko-Uherska a právně zakotvila rozpuštění rakouské části bývalé monarchie, když stanovila podmínky vzniku nového rakouského státu. Smlouvu podepsalo 10. září 1919 v zámku Saint-Germain-en-Laye poblíž Paříže Rakousko a 27 spojenců a zástupců přidružených stran.

vy. *Kromě toho se zavazují vlády spojené a sdružené s jedné strany a vláda rakouská s druhé strany, že si navzájem vydají:*

1. *úplný seznam zesnulých se všemi údaji, jež mohou přispět ke zjištění totožnosti;*
2. *všechny údaje o počtu a umístění hrobů všech mrtvých, kteří byli pohřbeni bez zjištění totožnosti.*³

Ještě před podepsáním této smlouvy, krátce po převratu 28. října 1918, převzaly čs. úřady tzv. inspekci válečných hrobů při bývalém rakouském velitelství v Praze a přemístily ji do pražského Klementina. Určitou novou podobu získal úřad 24. ledna 1919 jmenováním setníka Davida do funkce přednosta této inspekce a referenta válečných hrobů při ministerstvu národní obrany (MNO). Věstníkem ministerstva národní obrany (část XX, bod 510) byl následně 1. dubna 1919 zřízen při tomto ministerstvu Ústřední inspektorát válečných hrobů a v každé zemi (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko) pak došlo ke zřízení Zemské inspekce válečných hrobů. Současně bylo nařízeno založit vlastní katastr válečných hrobů, a to tzv. katastr „A“ pro evidenci válečných hrobů na čs. území, tedy těch vojáků, kteří zemřeli ve vojenských nemocnicích v zázemí, a katastr „B“ pro evidenci válečných hrobů čs. vojáků na cizím území, kde probíhaly frontové boje. Mnozí leželi v roztroušených neoznačených hrobech, jiní spočívali na vojenských hřbitovech, které vznikaly všude tam, kde se bojovalo. Dnes se hřbitovy vojáků rakousko-uherské armády nacházejí na území Ruské federace (35), Slovinska (22), Slovenska (12), Francie (10), Rakouska (4), Polska (4), Ukrajiny (2), Itálie (2), Číny (2), Japonska (1). Všude tam leží i vojáci z českých zemí.

Už v květnu 1919 byly všem obecním úřadům, posádkovým velitelstvím, četnickým stanicím, majitelům hřbitovů a příslušným úřadům, jakož i vedoucím úředních matrik rozesílány dotazníky k získání podkladů pro založení katastru válečných hrobů; z něj se mělo zjistit, kde a na jakých hřbitovech se tyto hroby nacházejí, v jakém počtu a jaké národnosti (jakého státu) byli padlí, případně i jejich jména.

Na základě tohoto zjištění se dospělo v Československé republice k následujícím číslům: na 5493 hřbitovech se nacházelo 161 646 hrobů s ostatky jedince, 3644 hrobů se dvěma a 6095 hrobů se třemi (i více) pochovanými, tzn. že se zde celkem vyskytovalo 171 385 hrobů se zhruba 203 160 ostatky padlých vojáků.⁴ Z nich bylo nejvíce pohřbených Rusů (51 331) a Jihoslovanů – Srbů, Chorvatů a Slovinců (22 070), dále Maďarů (21 254), Italů (15 765), Rakušanů (12 156), Rumunů (15 765), Poláků (9666) a říšských Němců (4377). K menším počtům pohřbených patřili Turci (563), Ukrajinci (277), Bulhaři (13), Francouzi (5), Američané (3), Britové (1); nezjištěných ostatků v hrobech zůstalo 2627. Cizinců bylo tedy 153 246, zbytek (49 914) tvořili Čechoslováci.

Současně se zjistilo, že existuje 63 478 neupravených hrobů se 119 192 ostatky vojáků. Vojenská správa rovněž spočítala, že základní úprava dosud neupravených hrobů bude stát zhruba 10 Kč u jednotlivce, přičemž měsíční paušál za údržbu jednoho hrobu činil ročně 1 Kč; příspěvek na údržbu těchto hrobů poskytoval obcím stát. Většina těchto hrobů se nacházela na obecních (převážně katolických) hřbitovech, ostatní hroby na konfesijních, evangelických a také na židovských hřbitovech. Vedle nich to byly ještě vojenské hřbitovy, z nichž nejvíce jich bylo na Slovensku (25), v Čechách a na Moravě (po 9) a ve Slezsku (6), a dále také hřbitovy v bývalých zajateckých táborech: v Čechách šlo o 19 takových pohřebišť, na Slovensku o 8 a na Moravě o 3 hřbitovy.

³ *Saintgermainská mírová smlouva (velká)*. In: https://cs.wikipedia.org/wiki/Saint-Germain%C3%A1_smlouva.

⁴ Velké vojenské hřbitovy v českých zemích byly: Hradec Králové-Pouchov, Josefův, Milovice, Olomouc-Černovír, Olomouc-město (Bezručovy sady). Vojenské části civilních hřbitovů z první světové války byly na dalších 32 místech. In: <http://1914.valka.cz/pages/hrbitovy-CR.php>. Vedle těchto počtů jsou dostupné jiné údaje, které evidují k 1. 4. 1924 na 4970 hřbitovech v obvodech 4591 obcí ČSR celkem 139 557 válečných hrobů. In: http://www.valecnehroby.army.cz/hm/1_0.html.

Co bylo pro většinu těchto hřbitovů společné? Poměrně stále se prohlubující značná jejich zpuštělost, kdy mnohé z nich byly dokonce „vydány na pospas dobytku“; proto byl z důvodu zachování piety zřízen například na Slovensku Úřad pro zřízení válečných mohyl, jenž podléhal Inspektorátu válečných hrobů ministerstva národní obrany.⁵

V polovině roku 1924 vstoupilo do systému péče o válečné hroby ministerstvo vnitra, takže část odpovědnosti za správu o válečné hroby bylo svěřeno četnickým stanicím; ty také převzaly i odpovědnost za vedení přesné evidence válečných hrobů na všech hřbitovech ve svém obvodu. Jednalo se o jednorázovou součinnost s platností do konce prosince 1924. V tomto roce byl ministerstvem národní obrany vypracován návrh zákona o válečných hrobech, kterým byl definován termín „válečný hrob“ a stanovena povinnost zřizovat a udržovat válečné hroby obcím, v jejichž obvodu byli vojáci z první světové války pohřbeni.

Péče o válečné hroby byla v připravovaném zákonu navrhována do konce roku 1934. Po této době se mohly válečné hroby rušit; zákon však nebyl přijat. I přes součinnost ministerstva obrany a ministerstva vnitra se nedařilo válečné hroby plně ochránit, což bylo způsobeno jednak nedostatkem místa pro pohřbívání padlých vojáků, ale zejména pak neexistencí zákona, který by tyto hroby ochraňoval. Ze zpráv četnických stanic se můžeme dozvědět, že obce i místní farní úřady po určité době přistupovaly k rušení těchto hrobů, aniž přitom vyrozuměly vojenskou posádkovou správu nebo četnickou stanicí.

Potíže se zabezpečením péče o válečné hroby vyvrcholily v roce 1938, kdy ministerstvo vnitra na základě žádosti ministerstva obrany obnovilo součinnost při správě válečných hrobů. Přestože se odpovědnost ministerstva národní obrany za péči o válečné hroby nezměnila, prováděcími orgány této péče se staly četnické stanice, takže iniciativa v této oblasti přecházela postupně na ministerstvo vnitra.

Tento stav trval i v letech Protektorátu Čechy a Morava; péče přešla na nově zřízený Vojenský spisový úřad při ministerstvu vnitra. Ten provedl v roce 1940 kroky ke zjištění skutečného počtu a stavu válečných hrobů z let první světové války; k tomu bylo četnickým stanicím uloženo mimo jiné zjistit počty válečných hrobů, stav jejich údržby a porovnat skutečné počty s evidenčním stavem.⁶

V současné době platí k problematice válečných hrobů (i z let první světové války) Zákon č. 122/2004 Sb. ze dne 20. února 2004 o válečných hrobech a pietních místech a o změně Zákonu č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, kde je mj. válečný hrob definován v 1. části i jako „*pietní místo, kterým se rozumí pamětní deska, pomník, památník nebo obdobný symbol připomínající válečné události a oběti, které zahynuly v důsledku účasti v odboji nebo vojenské operace v době války*“.⁷

Více než pět tisíc čs. legionářů položilo v letech první světové války svůj život.⁸ Jejich hroby lemují slavnou bojovou cestu od polského Tarnova, přes Slovensko, Ukrajinu, Rumunsko,

⁵ VALIŠ, Z.: *Válečné hroby*. In: <http://virtually.cz/archiv.php?art=11022>.

⁶ *Válečné hroby v České republice*. In: http://www.valecnehroby.army.cz/htm/1_0.htm.

⁷ Blíže: <http://www.vets.stranky.cz/clanky/Historie/kolik-vlastne-je-vojenskych-pietnich-mist>.

Též: <http://www.valecnehroby.army.cz/index.html>.

⁸ Kancelář československých legií při MNO evidovala k roku 1937 109 590 zahraničních bojovníků, přičemž „legionářů dle zákona“ bylo 88 783; v Rusku 60 109, ve Francii 9363, v Itálii 19 311. Do vlasti se z nich vrátilo 82 883 „legionářů dle zákona“ (z Ruska 55 589, z Francie 8808, z Itálie 18 486). Kancelář čs. legií byla vytvořena již v listopadu 1918 výnosem prezidia MNO z 25. 11. 1918 a začala úřadovat v Josefovských kasárnách v Praze. Blíže: ŠEDIVÝ, I.: *Legionářská republika? K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR*. Historie a vojenství, 2002/1, s. 161, 169. K problematice situace v českých zemích v letech první světové války: ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Praha 2001.

Bulharsko, celé Rusko i Čínu a Japonsko. Někteří z nich umírali ještě při námořním přesunu do vlasti a spočívají na dně Indického a Tichého oceánu.

Největší pohřebiště čs. legionářů vzniklo na pravoslavném Michajlovském hřbitově v Jekatěrinburgu, ležícím ve východní části Uralu, na hranici mezi Evropou a Asií.⁹ Uralský region byl místem jedněch z nejtěžších bojů občanské války v Rusku. Do Jekatěrinburgu vstoupily oddíly čs. legií pod velením plukovníka S. N. Vojcechovského. Ve městě pak sídlilo velení Uralské fronty, později Jekatěrinburská skupina Sibiřské armády, jejíž velení postupně převzal generál R. Gajda. Ve městě působily četné týlové jednotky, lazarety a také Odbočka Československé národní rady v čele s Bohdanem Pavlů (pozdějším vyslancem v Rusku). Počátkem roku 1919 byl zde zřízen čs. konzulát; pobyt legií v tomto městě je spojen s působením i dalších legionářských osobností, jakými byli R. Medek, L. Svoboda nebo M. R. Štefánik. Čs. legie prakticky kontrolovaly celý region středního a jižního Uralu.

Do Jekatěrinburgu byli sváženi vojáci padlí v bojích na uralské frontě. Jako místo jejich posledního odpočinku byl vybrán jeden z největších městských hřbitovů – Michajlovský. Vojáci byli pohřbíváni do společných hrobů označených kříži a kovovými tabulkami s čísly hrobů. Architekt Jaroslav Rössler (1886–1964) vytvořil projekt pískovcového památníku padlým a od 1. září 1918 zde započaly práce na něm. Z důvodu evakuace čs. jednotek z města nebyly však dokončeny. Na úpravu hřbitova a památníku byly v místních novinách vyhlášovány sbírky. Při odchodu legií z města byly z obavy před zničením hřbitova sňaty kovové tabulky z hrobů, zakreslen plánek hřbitova a zapsány jednotlivé hroby.¹⁰ Po odchodu čs. vojáků z Jekatěrinburgu a obsazení města bolševiky byly legionářské hroby zrušeny, dřevěné kříže zničeny a na jejich místě bylo do poloviny 60. let 20. století „nově“ pohřbíváno, poté byl hřbitov uzavřen. Teprve od roku 2002 se začalo konkrétně jednat o možnosti vybudovat zde památník čs. legionářům. K jeho slavnostnímu odhalení na místě Michajlovského hřbitova došlo 17. listopadu 2008.¹¹

Už v letech války se začaly objevovat pomníky, které měly připomínat padlé spoluobčany. První takový pomník, a to nejen na našem území, ale uvádí se i v rámci celého evropského regionu, vznikl na popud novináře, básníka a spisovatele Rudolfa Těsnohlídka a s přičiněním místní organizace Sokola, nedaleko Brna, v obci Bílovice nad Svitavou.¹² Na návrh „vzdělavatele“ místních Sokolů Těsnohlídka byly vytaženy z řeky Svitavy balvany a odvezeny na nedaleký Ostrůvek, který jim obec pronajala. S pomocí spolkových peněz a z uspořádané sbírky (jednalo se o obnos 549 K) spolu s místní besedou Havlíček se přistoupilo k vybudování pomníku padlým spoluobčanům. V krátké době byl firmou stavitele Staňka dokončen pomník, mající podobu kamenného hranolového soklu se čtyřmi kamennými vázami na hranách. K slavnostnímu odhalení pomníku na Ostrůvku došlo v neděli 10. října 1915. Sokl nesl jehlan, na němž byl nápis: *Na paměť padlých bratří a spoluobčanů, Sokol 1915*. Vedle rakouské hymny byla při této příle-

⁹ Jekatěrinburg má v současnosti (jako čtvrté největší město Ruska) zhruba 1,3 milionu obyvatel. Dne 17. července 1918 zde byl zastřelen car Mikuláš II. s rodinou.

¹⁰ Fotografie čs. hrobů na Michajlovském hřbitově z let 1918–1919 byly publikovány ve čtyřsvazkové kronice *Za svobodu*. Praha 1924–1928. Materiály týkající se čs. konzulátu a hrobů jsou uloženy v Archivu ministerstva zahraničních věcí ČR, fond Sibiřský archiv, karton Holna. Seznam konzula J. Holny obsahuje celkem 439 padlých čs. legionářů v 53 hrobech.

¹¹ JAKL, T.: *Pomník padlým legionářům v Jekatěrinburgu*. Historie a vojenství, 2009/1, s. 122–123.

Též: http://www.mzv.cz/jeekaterinburg/cz/kultura_a_skolstvi/cesi_v_jeekaterinburgu/ceskos...
[http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/clanky-a-reports/z-cinnosti-csol/archiv/...](http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/clanky-a-reports/z-cinnosti-csol/archiv/)

¹² Rudolf Těsnohlídek se v roce 1914 přistěhoval do Bílovic a zůstal zde osm let. Zde také vznikla jeho nejlepší literární díla, včetně rozsáhlé povídky *Liška Bystrouška* (1920). S jeho jménem je také spjat předvánoční příběh o nalezeném děvčátku Lidušce v roce 1919. Příhoda se stala impulsem k založení vánočních stromů republiky; první vánoční strom byl rozsvícen v Brně na náměstí Svobody v prosinci 1924.

žitosti také zpívána česká národní „hymna“ *Kde domov můj*, což mělo za následek vyšetřování ze strany státních orgánů. Ostrůvek s pomníkem se stal v pozdějších letech jakýmsi „bílovickým Slavínem“.¹³

V podobném duchu byly postupně, zejména však po skončení první světové války, postaveny skoro v každé obci i městě pomníky padlým spoluobčanům, kterým vévodily letopočty 1914–1918 a pod nimi jména padlých. Na utrpení této války, které se začalo brzy říkat „světová“, nebylo možné zapomenout. Nadšení ze získané samostatnosti nepřehlušilo bolestné vzpomínání.

Vznikala i umělecká díla. Již v roce 1916 navrhl sochař Karel Dvořák (1893–1950) pomník válečné tragedie, který měl být umístěn na Letenské pláni v Praze.¹⁴ Na podstavec pomníku, který zobrazoval tři invalidy sklíčené útrapami, umístil nápis: *Kdo nám odvalí kámen...*“. Z pochopitelných důvodů vojenské úřady takový pomník zamítly. V roce 1919 byl odhalen Dvořákovův pomník padlým v Ostrovci u Písku: vedle nízkého kmene, na němž vyrážejí listy a který znázorňuje obnovující se život, stojí voják, zahalený do pláště, představující „symbol zmařeného života i věčné památky“. S Dvořákovým jménem je také spojen pomník obětem války v Kutné Hoře, pomník účastníkům rumburské vzpoury na lesním hřbitově v Novém Boru u České Lípy (1923) a pomník legií pro slavný hřbitov Pére-la-Chaise v Paříži (1934). Zde také vytvořil náhrobek jednomu ze zakladatelů čs. legií ve Francii, poručíku ing. Václavu Dostálovi, a jeho druhům z legendární setniny *Nazdar* ve Francii (1922).

V letech 1920–1932 se plně věnoval tvorbě pomníků padlých další známý český sochař Josef Mařatka (1874–1937).¹⁵ Již předtím (1918) vymodeloval hlavu *Raněného Čechoslováka*, v jehož tváři „si naříká bolest tisíců: tato hlava, toť válka sama se svou tíše zoufalou grimasou“; stejnou symbolickou platnost měl i *Raněný* Jana Štursy (1920/21), který našel později své místo v žižkovském památníku v Praze. Do Ústí nad Orlicí byl umístěn Mařatkův *Bubnující legionář* („Teď nebo nikdy“, 1924–1925) a v Bělé pod Bezdězem byl v roce 1931 odhalen Mařatkův pomník *Na stráž* (1930–1931). Největší Mařatkovo dílo, které mu přineslo slávu a uznání a na němž pracoval několik let, vzniklo však v Praze (1927–1932). Pod Emauzským klášterem, mezi novými budovami ministerstva zdravotnictví a sociální péče a zemského úřadu, byl 28. října 1932 odhalen monumentální pomník *Praha svým vítězným synům*; obelisk Mařatka obklopil osmi legionáři – italským, ruskými a francouzskými. V centru pomníku stojí francouzský legionář s praporem, jež věncí prostá žena z lidu lipovou ratolestí. Žerď praporu ukazuje na slavné Dykovy verše: „Opustíš-li mne, nezahynu, opustíš-li mne, zahyneš.“ Pomník byl v letech okupace zničen.

Přímo z ruského prostředí čs. legií si připomeneme alespoň dva pomníky plukovníka Švece¹⁶; první, který vytvořil (1928) pro České Budějovice¹⁷ štábní kapitán Otto Birma, účastník bitvy u Zborova, a druhý, postavený podle návrhu sochaře Otakara Švece v roce 1934 před kasárnami Prokopa Holého v Praze na Pohořelci. Pomník, objednaný Nezávislou jednotou čs. legionářů a Kruhem starodružiníků, představoval napřímeného muže (J. J. Švece) ve vojenském

¹³ Blíže: NEJEZCHLEB, B. – ČAPKA, F.: *Bílovice v době první světové války*. In: Bílovice nad Svitavou. Kapitoly z historie obce. Bílovice nad Svitavou: 2012, s. 105-106.

¹⁴ Podrobněji: HOJDA, Z. – POKORNÝ, J.: *Pomníky a zapomínky*. Praha–Litomyšl, 1996, s. 164–174.

¹⁵ Blíže: MAŘATKA, J.: *Vzpomínky a záznamy*. Praha 1987.

¹⁶ Josef Jiří Švec (1883–1918), známá postava legionáře v Rusku, byl nejdříve velitelem osmé roty 1. střeleckého pluku a také účastníkem bitvy u Zborova (2. 7. 1917), poté se stal velitelem 1. divize. Dne 25. 10. 1918 spáchal sebevraždu poté, co mu jeho podřízení vypověděli poslušnost a odmítli splnit jím daný rozkaz.

¹⁷ Českobudějovické sousoší bylo na začátku okupace převezeno do úkrytu v Pelhřimově, ale brzy bylo německými úřady vypátráno a zničeno.

pláští s ohrnutým límcem, oběma rukama svírajícího jílec šavle. O. Birma je rovněž autorem pamětní desky plukovníka J. J. Švece na jeho rodném domě v Čenkově u Třeště.

Péče o válečné hroby a pietní místa, vztahující se k obětem první světové války, má stále aktuální podobu; upravuje ji zákon č. 122/2004 Sb. o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon stanovuje práva a povinnosti v oblasti péče o válečné hroby a pietní místa a orgány státní správy a jejich působnost ve věcech válečných hrobů. Zákon nabyl účinnosti 1. července 2004 a zahájil kvalitativně novou etapu v historii péče o válečné hroby.¹⁸

O zájmu udržovat a prohlubovat historické vědomí k legionářské kapitole novodobých československých (českých) dějin svědčí například zpráva z 25. října 2013 o novém památníku na břehu ruské řeky Volhy, na vrchu Sokolka v obci Verchnij Uslon, kde byly den předtím (24. 10.) slavnostně odhaleny tři pamětní desky autora Pavla Holého, věnované 59 legionářům, kteří zde na sklonku války (na podzim roku 1918) položili své životy.¹⁹

Válečné hroby a pomníky vojáků a legionářů padlých v letech první světové války tvoří nedílnou součást našich národních dějin. Přejme si, aby i příštím generacím připomínaly nejen hrdinství našich předků, ale i krutost válečných hrůz.

¹⁸ Zákon např. ukládá obecním úřadům s rozšířenou působností vést evidenci válečných hrobů v jejich správních obvodech a krajským úřadům nařizuje zabezpečovat souhrnnou evidenci válečných hrobů v jejich správních obvodech. V současné době se udržováním a mapováním osudů vojáků za první světové války věnuje vedle profesionálních historiků ve Vojenském historickém ústavu Praha několik amatérských historických klubů. V souvislosti s oslavami 100. výročí vzniku legií připravilo ministerstvo obrany ČR ve spolupráci s hlavním partnerem, Československou obcí legionářskou, projekt *Legie 100*, který by měl výrazně přispět ke vnímání legií jako fenoménu, jenž významně ovlivnil nejen českou historii, ale i průběh první světové války. Z amatérských klubů si připomeňme například občanské sdružení *Signum belli 1914* se sídlem v Brně, které vzniklo v roce 2011 s cílem mapovat osudy českých vojáků za Velké války a zároveň přispívat k udržování památek na ně, především připomínáním vojenských hřbitovů z těchto let. Podobnou náplň činnosti vykazuje i vojensko-historický klub *Erika Brno*, coby nevládní nezisková organizace sdružující amatérské zájemce o vojenskou historii, nebo *Spolek pro vojenská pietní místa* se sídlem v Praze, vydávající spolkový čtvrtletní zpravodaj *Monument*.

¹⁹ <http://www.valecnehroby.army.cz/index.html>.

Pomník v Bílovicech nad Svitavou
<http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/4005-bilovice-nad-svitavou/>

Josef Mařatka: Praha svým vítězným synům
<http://www.earch.cz/cs/revue/zdenek-lukes-mezivalecne-pomnikovani-v-praze>

Pomník plukovníka J. J. Švece v Českých Budějovicích
http://www.pohlednice.sbiram.cz/9224,de_12-ceske-budejice-pomnik-pl.-svece-cca-1940.html

Pomník padlým legionářům v Jekatěrinburgu
<http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/clanky-a-reporty/z-cinnosti-csol/archiv/2009/163-na-sibiri-odhalen-dalsi-pomnik-cs-legionarum>